

บทที่ 5

บทสรุป

ลัทธิเต๋ามองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม มีสาเหตุสำคัญคือการไม่เข้าใจธรรมชาติและข้อจำกัดของภาษาเมื่อสัมพันธ์กับความเป็นจริง และการสร้างขนบการใช้ภาษาที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ ดังนั้นทั้ง*คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*และ*คัมภีร์อวงจื่อจิง*จึงมีท่าทีวิพากษ์วิจารณ์และโต้แย้ง “แนวทาง” หรือ “จารีต” การใช้ภาษาตามข้อเสนอของขงจื้อ ซึ่งเป็นขนบความเชื่อเดิมของสังคม

ขงจื้อมองว่าหน้าที่ของภาษาไม่ใช่เพียงเพื่อการติดต่อสื่อสารความคิดความเชื่อเท่านั้น หากแต่ภาษาควรมีหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคม และพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่แท้ด้วย ดังนั้นขงจื้อจึงเสนอหลัก “การแก้ไขนามให้ถูกต้อง” (“เจิ้งหมิง”/ rectification of names) สำหรับผู้ปกครอง เพื่อใช้ในการควบคุมและชี้นำความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม การที่ขงจื้อเสนอให้ยึดขนบจารีตของราชวงศ์โจว เป็นแบบแผนปฏิบัติในการจัดระเบียบสังคม ความต่อเนื่องในการสืบทอดประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ข้อเสนอของขงจื้อประสบความสำเร็จ การกำหนดจารีตการใช้ภาษาที่ให้คนในสังคมควรปฏิบัติตามนามสถานภาพและหน้าที่พื้นฐานในระบบความสัมพันธ์ทั้งห้าอย่างมีคุณธรรมและถูกต้องตามจารีต ก็เพื่อให้ความหมายของนามตามสถานภาพนั้นๆ คงที่ เมื่อเอ่ยนามบอกสถานภาพนั้น นามจึงตรงกับความเป็นจริง ทำให้ภาษาสามารถถ่ายทอดความรู้ และสร้างความต่อเนื่องของขนบจารีตได้ จะเห็นได้ว่ากลไกการถ่ายทอดจารีตด้วยภาษาตามข้อเสนอของขงจื้อ แผ่ความเชื่อมั่นว่าภาษาสามารถสะท้อนและถ่ายทอดความเป็นจริงได้ แต่ลัทธิเต๋ามองว่าการสร้างขนบการใช้ภาษาตามข้อเสนอของขงจื้อดังกล่าว เป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและความเป็นจริง ที่เชื่อมั่นพลังของภาษาในการสะท้อนความเป็นจริงมากเกินไป และยังเป็นการกระทำที่เข้าไปก้าวก่ายวิถีชีวิตของประชาชน อันเป็นการทำลายสมดุลของวิถีเป็นไปตามธรรมชาติด้วย

ทั้ง*คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*และ*คัมภีร์อวงจื่อจิง*ต่างโต้แย้งขงจื้อ ด้วยการแสดงให้เห็นว่า ภาษาและความเป็นจริงมีความสัมพันธ์อย่างไร *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*แสดงให้เห็นว่าภาษาย่อมไม่สามารถสะท้อนหรือถ่ายทอดความเป็นจริงอย่าง “เต๋า” ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะการแยกแยะทางภาษา ทำให้ความหมายของสิ่งที่นามบ่งถึงมี “สภาวะ” แต่ “เต๋า” เป็นความเป็นจริงที่แปรเปลี่ยนไปมาระหว่าง “การมีสภาวะ” และ “การไร้สภาวะ” อีกทั้ง “เต๋า” ไม่มีรูปร่างตายตัว และไม่สามารถแบ่งแยกเป็นส่วนๆ ได้ ดังนั้นภาษาจึงไม่สะท้อนความเป็นจริงได้เสมอไป

นอกจากนี้ *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง* ยังได้แย้งขงจื้ออีกว่า จาริตการใช้ภาษาแบบขงจื้อเป็นจาริตการใช้ภาษาที่ไม่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ เพราะสังคมจะเป็นปกติสุขได้ ไม่จำเป็นต้องพยายามทำให้ความหมายของภาษามีความคงที่ด้วยการบันทึก เพื่อสร้างความแน่นอนและต่อเนื่องทางวัฒนธรรม เนื่องจากธรรมชาติและจักรวาลมีกฎเกณฑ์วิถีเป็นไปของมัน ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรปกครองรัฐด้วยแนวคิดเรื่อง “การไม่กระทำ” ที่เพียงบำรุงเลี้ยง แต่ไม่ได้ก้าวล้ำ เมื่อทำได้ดังนี้ การกำหนดและตีบทออกจาริตคุณธรรม ด้วยการใช้อักษรหรือบันทึกย่อมมีความจำเป็นน้อย ด้วยเหตุนี้ *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง* จึงไม่สนับสนุนให้จดจำและถ่ายทอด “เต๋า” ด้วยการบันทึก หากแต่ให้ใช้การผูกเงื่อนแทนการเขียนหนังสือ นอกจากนี้ใน *คัมภีร์อวงจื่อ* มีทำที่โต้แย้งขงจื้อเรื่องการใช้ภาษาเพื่อตีบทออกจาริตเช่นเดียวกัน ซึ่งทำให้เราเข้าใจมากขึ้นว่า คัมภีร์ทั้งสองต่างพยายามเพื่อให้ผู้อ่านตระหนักรู้ว่าอย่างติดขัดกับความหมายที่สื่อออกมา เพราะภาษามีข้อจำกัดและสรรพสิ่งที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา ใน *คัมภีร์อวงจื่อ* บทที่ 13 บันทึกไว้ว่า

“เจ้านครชวนกำลังอ่าน *คัมภีร์อวงจื่อ* บนยอดคอคอย ช่างทำล่อนามว่า เปียน กำลังทำงานอยู่ชั้นล่าง เขาวางเครื่องมือลงแล้วขึ้นไปถามเจ้านคร

“ข้าพเจ้าอยากทราบว่าท่านกำลังอ่านสิ่งใดอยู่”

“คำสอนของปราชญ์”

“ปราชญ์นั้นยังมีชีวิตอยู่หรือ”

“ท่านเสียชีวิตไปแล้ว”

“เช่นนั้นสิ่งที่ท่านเจ้านครกำลังอ่านอยู่ ก็คือ กากเดนของคนโบราณใช่หรือไม่”

“แล้วมันพระอะไรของเจ้าผู้เป็นเพียงช่างทำล่อ ที่หาญมาวิจารณ์สิ่งที่ข้าอ่าน ถ้าเจ้าสามารถอธิบายการกระทำของเจ้าได้ก็แล้วไปเถิด แต่ถ้าไม่ เจ้าต้องตาย”

“กล่าวถึงตัวข้าเองเถิด มองจากงานที่ข้าทำ ถ้าข้าสกคล้อเข้าไปส่วก็จะไกลไม่เที่ยงตรง ถ้าเร็วเกินไป ก็จะติดและทำให้ไม้แตก ไม่ช้าเกินไปและไม่เร็วเกินไป ข้ารับรู้มันด้วยมือและคอบสนองด้วยหัวใจ โดยไม่อาจกล่าวมันเป็นวาจาได้ มันมีเคล็ดบางอย่างอยู่ที่ข้าเอง ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดสู่ลูกของข้า และเขาก็ไม่สามารถจะเรียนจากข้าได้ด้วย นี่คือ 70 ปี ที่ข้าเติบโตมากับการทำล่อคนโบราณและสารที่ไม่อาจถ่ายทอดสิ้นตายสิ้นแล้ว ดังนั้นสิ่งที่ท่านเจ้านครกำลังอ่านก็คือ กากเดนของคนโบราณมิใช่หรือ”¹

¹ A. C. Graham, *Chuang Tzu: The inner chapters* (London: Unwin Paperbacks, 1989), pp. 139-140.

นอกจาก*คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*จะเน้นได้แย้งจารีตการใช้ภาษาแบบขงจื๊อในแง่การปกครองแล้ว *คัมภีร์อวงจื๊อ*ยังแสดงข้อได้แย้งเพิ่มเติมอีกว่า หากตั้งที่ภาษาบ่งถึงความแน่นอนจริง แล้วเพราะเหตุใดสิ่งที่ขงจื๊อเห็นว่าผิด ไม่จื๊อกลับเห็นว่าถูก ทั้งนี้ทั้งนั้นขงจื๊อเห็นว่าเป็นเพราะความเป็นจริงแปรเปลี่ยนถิ่นไหลค่อเนื่องไม่มี “จุดเริ่มต้น” และ “สิ้นสุด” อีกทั้งภาษาก็ไม่คงที่เพราะแปรเปลี่ยนได้ตามเกณฑ์แบ่งแยกตามกรอบความคิดของสังคม ดังนั้นการแบ่งแยกสิ่งต่างๆ และกำหนดความหมายของภาษาให้คงที่ตายตัวตามข้อเสนอของขงจื๊อ จึงขัดแย้งกับสภาวะความเป็นจริง และทำให้ภาษากลายเป็นกับดักที่ทำให้ผู้ใช้มองความเป็นจริงแบ่งแยกและตายตัวตามที่ภาษาสื่อ

อย่างไรก็ตามขงจื๊อเชื่อว่าภาษาสามารถสื่อถึงความเป็นจริงได้เช่นกัน เพียงแต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ภาษาเป็นเพียง “อาคันตุกะ” ของความเป็นจริงที่สามารถสื่อความหมายและความจริงได้เพียงชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็จากความเป็นจริงไป ทั้งนี้เป็นเพราะทั้งภาษาและความเป็นจริงมีความไม่แน่นอนสามารถแปรเปลี่ยนได้ ดังนั้นภาษาจึงมีข้อจำกัดในการสะท้อนความเป็นจริง การที่ขงจื๊อได้แย้งและวิจารณ์การใช้ภาษาแบบขงจื๊อ และการวิวาทะกันระหว่างขงจื๊อกับโมจื๊อ ก็เพราะการกระทำต่างๆ เหล่านั้นแฝงความเชื่อมั่นในความสามารถของภาษาในการสะท้อนความเป็นจริงมากเกินไป อีกทั้งเป็นการกระทำที่ไม่เข้าใจธรรมชาติและข้อจำกัดของแต่ละสรรพชีวิต เพราะเป็นการเข้าไปก้าวก่าย และชักจูงให้ผู้อื่นมีวิถีชีวิตแบบตน อย่างที่ขงจื๊อและโมจื๊อทำ ดังนั้นขงจื๊อจึงแสดงให้เห็นข้อจำกัดของระบบภาษาทั้งปวง เพื่อปลดปล่อยการยึดติดการแยกแยะทางภาษาของมนุษย์ ไม่ให้มนุษย์ถูกจำกัดอยู่เฉพาะกรอบความคิดใดความคิดเดียว หากแต่สามารถท่องเที่ยวไปพร้อมความเป็นไปได้ในกรอบความคิดต่างๆ ได้อย่างรื่นรมย์

การที่*คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*และ*คัมภีร์อวงจื๊อ*ต่างวิพากษ์วิจารณ์ขนบการใช้ภาษาอย่างรุนแรง และยอมรับว่าภาษาไม่สามารถสะท้อน “เต๋า” ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้งสอง*คัมภีร์*จะเป็นวิมตินิยมทางภาษาเชิงปรัชญาที่ปฏิเสธภาษาในการเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความรู้และวิถีที่แท้อย่างสิ้นเชิง จนต้องละทิ้งการใช้ภาษาไป *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*ไม่ได้เป็นวิมตินิยมทางภาษาเพราะ นาม “เต๋า” ที่ปรากฏใน*คัมภีร์* เป็นการใช้นามสมมติเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจรูปแบบหรือแนวทางที่ “เต๋า” เป็น ไม่ใช่เพื่อให้รับรู้ข้อเท็จจริง อีกทั้ง*คัมภีร์*ไม่ได้ปฏิเสธว่าการใช้ภาษาแบบใดเป็นการขัดแย้งกับธรรมชาติ *คัมภีร์*ยอมรับว่าเราสามารถกำหนดภาษาเพื่อสื่อความรู้และความจริงได้ หากแต่การกำหนดภาษานั้นจะต้องสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ กล่าวคือการใช้ภาษานั้นจะต้องคำนึงถึงวิถีเป็นไปตามธรรมชาติของแต่ละสรรพสิ่งและสภาพแวดล้อมในแต่ละสถานการณ์ โดยหลอมรวมกับธรรมชาติของตนเองอย่างมีสุนทรียะนั่นเอง ด้วยเหตุนี้แม้*คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*จะวิพากษ์วิจารณ์ขนบการใช้ภาษา และปฏิเสธภาษาในการสะท้อน “เต๋า” แต่*คัมภีร์*ก็สามารถสื่อเนื้อหาปรัชญาของตนได้ เพราะ*คัมภีร์*ใช้ภาษาสื่อถึงรูปแบบ หรือแนวทางของ “เต๋า” เพื่อให้มนุษย์หวนกลับสู่ธรรมชาติดั้งเดิมของตน ซึ่งเป็นการใช้ภาษาที่สอดคล้องกับธรรมชาติ

ส่วนคัมภีร์จวงจื่อไม่ได้เป็นวิมตินิยมทางภาษาเชิงปรัชญา เพราะเมื่อพิจารณาทัศนะของ
 จวงจื่อเรื่องความรู้ และความจริง จะเห็นว่าจวงจื่อมองความรู้ความจริงเป็นสองอย่างคือ ความรู้เชิง
 ทฤษฎี ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านการแยกแยะทางภาษา และความรู้เชิงปฏิบัติ ซึ่งเป็นความรู้ที่แท้ ที่จะต้อง
 ฝึกฝนทักษะความสามารถในชีวิตจริง จนสามารถ “ลืม” การแยกแยะ แล้วหลอมรวมกับ “เต๋า” ในที่
 สุด ความรู้เชิงทฤษฎีที่ได้จากภาษา แม้จะสามารถเป็นพื้นฐานการเหนี่ยวรั้งไม่ให้ไปสู่ความรู้ที่แท้ได้
 แต่ถ้าหากรู้ว่าข้อจำกัดและธรรมชาติของภาษา รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความเป็นจริง
 เป็นอย่างไร ย่อมสามารถ “ลืมห้อยคำ” แล้วนำข้อมูลการแยกแยะเกี่ยวกับโลกที่ได้จากภาษานั้น มาใช้
 เป็นส่วนหนึ่งในการฝึกฝนทักษะ จนสามารถปฏิบัติทักษะนั้นได้อย่างเป็นธรรมชาติโดยไม่ต้องมีการ
 แยกแยะซึ่งได้จากความรู้เชิงทฤษฎี นอกจากนี้หากการลืมเป็นอาการของผู้มีประสบการณ์แห่งเต๋า
 “การลืมห้อยคำ” ย่อมรวมถึงการฝึกฝนการใช้ภาษาอย่างชำนาญด้วย เมื่อฝึกฝนภาษาได้อย่างมีศิลปะ
 และสร้างสรรค์แล้ว ย่อมสามารถใช้ภาษาเพื่อเปลี่ยนแปลงจิตวิญญาณผู้อ่านหรือผู้ฟัง หรือนำไปสู่
 สภาวะที่มองโลกและชีวิตโดยไม่ยึดติดกับกรอบความคิดใดความคิดหนึ่งได้ อย่างการใช้ภาษาของ
 จวงจื่อในคัมภีร์ที่ต้องการสื่อความจริงที่ไม่ใช่ความจริงเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นประสบการณ์แห่งเต๋า
 ดังนั้นจึงต้องสร้างความสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างจวงจื่อ กับผู้อ่าน โดยมีคัมภีร์เป็น
 เครื่องมือ ด้วยการอ้างเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมด จวงจื่อจึงไม่ได้มองความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษา
 ความรู้ และความเป็นจริง เป็นแบบวิมตินิยมทางภาษาเชิงปรัชญา หากจะกล่าวว่าเป็นวิมตินิยมทาง
 ภาษาก็เป็นได้เพียงเชิงวิธีการเท่านั้น ท่าทีการตั้งคำถาม สงสัย การมีความรู้ของมนุษย์ที่ปรากฏใน
 คัมภีร์ เป็นเพียงลีลาการประพันธ์ ที่ยืมวิธีการของพวกวิมตินิยม เพื่อปลดปล่อยจิตวิญญาณของผู้อ่าน
 ให้เป็นอิสระ เท่านั้น

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย